

Ó-ljóð

Kennsluleiðbeiningar

Bryndís Ylfa Indriðadóttir

2012

Efnisyfirlit

Inngangur	3
Ó-ljóð	4
Bernska	5
Óþægindi	6
Þægindi	7
Leyndarmál	8
Afmælisveisla	9
Nótt	10
Eyðsluklær	11
Sjálfstæði	12
Vorboði	13
Lokaorð	14

Inngangur

Ljóðabókin Ó-ljóð var samin á vorönn 2012 sem hluti lokaverkefnis til B.Ed. prófs. Ætlunin var að semja tíu ljóð sem myndu henta fyrir nemendur á miðstigi. Ljóðin eiga það öll sameiginlegt að vera hugsanir einnar persónu. Þessi persóna nefnist Ólöf og fá nemendur að kynnast skoðunum og hugmyndum hennar á hinum ýmsu málefnum í gegnum ljóðin. Flest ljóðin eru óbundin, en einnig er að finna eina sonnettu, tönku og prósaljóð. Í þessu hefti fylgja hugmyndir að kennsluaðferðum við ljóðin. Þetta eru umræðuspurningar og verkefni sem flokkast undir aðferðir leiklistar. Flestar þessar aðferðir og fleiri er einnig að finna í kennslubók þeirra Önnu Jeppesen og Ásu Helgu Ragnarsdóttur *Leiklist í kennslu - handbók fyrir kennara*.

Ó-ljóð

Ólöf er ósköp lítil

Ólöf er samt ógnar stór miðað við jafnaldra hennar

Ólöf er óskaplega ákveðin

Ólöf er ótrúlega réttlát

Ólöf er ósjaldan löt

Ólöf er óaflátanlega skynsöm

Ólöf er óttalegur prakkari

Ólöf er ólík mörgum

Ólöf er óaðfínanlega einstök

Ólöf

Umræðuspurningar:

Hver er Ólöf? Hvað ætli hún sé gömul? Hvað finnst henni skemmtilegt? En leiðinlegt? Hvað er að vera réttlátur? En skynsamur? Af hverju heitir ljóðið Ó-ljóð? Eigið þið eitthvað sameiginlegt með Ólöfu? Hvað?

Verkefni:

Látbragð - Nemendur standa í hring og skiptast á að ganga þvert yfir hringinn og túlka Ólöfu með látbragði. Nemendur finna persónueinkenni hennar og göngulag. Þeir fá tækifæri til að vinna saman að þessari einu persónu.

Kyrrmyndir - Nemendur dreifa sér um rýmið í hlutverki Ólafar. Hver og einn gerir eitthvað sem líklegt gæti talist að Ólöf gæti gert. Þeir frjósa þegar kennarinn gefur merki. Hann gengur á milli og spyr: Hvað ertu að gera? Hvað ertu að hugsa? Hvernig líður þér? Með þessu fá nemendur tækifæri til að setja sig í spor Ólafar.

Til kennarans: Nemendur gætu einnig skrifað ljóð um sjálfa sig og notað fyrsta stafinn í nöfnum sínum til þess að finna lýsingarorð sem henta. Þetta gera nemendur ekki í hlutverki Ólafar en hafa ljóðið Ó-ljóð til hliðsjónar.

Bernska

Komdu með mér í ævintýraferð.

Hjólum hringinn í kringum skólann.

Spangólum uppi á kletti.

Tínum hundasúrur í kirkjugarðinum.

Hlaupum berfætt niður hlíðina.

Borðum nesti í lítilli laut.

Veiðum síli í læknum.

Gerum prakkarastrik.

Umræðuspurningar:

Hvað þýðir orðið bernska? Hvað er prakkarastrik? Hvað af þessu sem talið er upp í ljóðinu hafið þið sjálf gert? Hvað haldið þið að sé skemmtilegast? Hvert mynduð þið fara í ævintýraferð? Af hverju? Hvað mynduð þið gera?

Verkefni:

Prautakóngur - Nemendur fara í halarófu á eftir kennaranum sem leiðir þá í ævintýraferð. Komið er við á öllum stöðum sem koma fram í ljóðinu og staldrað við á hverjum stað. Hvað sjáum við? Hvað heyrum við? Hvað gerum við?

Hljóðmynd - Nemendur sitja í hring og reyna að túlka þau hljóð sem gætu heyrst í ljóðinu á meðan ljóðið er lesið upp. Nemendur gætu einnig búið til hreyfingar sem passa við hljóðin og ef til vill búið til kirkjugarð, hlíð eða laut úr líkama sínum.

Hljóðleikhús - Nemendum er skipt í nokkra hópa sem taka upp hljóðleikhús með hjálp tækninnar, t.d. með upptökutæki eða tölvu. Upptakan er sett af stað, ljóðið er lesið upp og nemendur túlka viðeigandi hljóð með leikrænum hætti eða með hjálp hljóðgjafa. Nemendur fá að lifa sig inn í andrúmsloft ljóðsins og túlka skynjun sína á því.

Óþægindi

Að fá hælshæri.

Að sitja við hliðina á róna í strætó.

Að skera sig á blaði.

Að vera lögst upp í rúm og þurfa að pissa en nenna ekki fram úr og vera svo í spreng morguninn eftir.

Að hitta gamlan kunningja en muna ekki hvað hann heitir.

Að kreista síðustu agnirnar úr tannkremstúpunni.

Að vera með stein í skónum.

Umræðuspurningar:

Hvað haldið þið að sé óþægilegast af því sem talið er upp í ljóðinu? Hvað er róni? Hvað mynduð þið gera ef róni settist við hliðina á ykkur í strætó? Hvernig á maður að haga sér ef maður hittir einhvern, en man ekki hvað hann heitir? Hvað finnst ykkur óþægilegt?

Verkefni:

Myndastyttur - Paravinna. Annar mótar myndastyttu úr hinum. Myndastyttan á að vera af einhverju atriði í ljóðinu. Nemendur skiptast svo á að vera myndastytta.

Hugrenningar - Hver myndastytta má tala um leið og kennarinn spyr hvaða óþægindi sé verið að túlka og hvernig líðanin sé. Nemandinn fær tækifæri til að setja sig í spor Ólafar og segja frá hugsunum sínum.

Fundur - Nemendur sitja í hring og eru í hlutverki alls kyns fræðimanna. Hver nemandi velur sér hvaða fræðimaður hann vill vera, t.d. eðlisfræðingur, sálfræðingur, stjórnmálafræðingur eða heimspekingur. Fræðimennirnir eru á mjög alvarlegum fundi því finna þarf út hvernig komast má hjá ýmsum óþægindum sem hrjá manneskjuna, þar á meðal þeim óþægindum sem koma fram í ljóðinu. Fræðimennirnir taka fyrir eitt viðfangsefni í einu og koma hver með sína faglegu lausn á vandanum. Kennarinn fer með hlutverk fundarritara sem skráir niður þær hugmyndir sem fram koma. Fundinum lýkur þegar samstaða hefur náðst um úrbætur.

Þægindi

Að stinga hendinni ofan í hveitipoka.

Að liggja í rúmi með hreinum sængurfötum.

Að setjast í heitan pott eftir sundsprett.

Að vakna óþreytt og endurnærð.

Að máta skó sem smellpassa.

Að njóta þagnarinnar eftir mikinn hávaða.

Að losna við hellu.

Umræðuspurningar:

Hvað haldið þið að sé þægilegast af því sem talið er upp í ljóðinu? Hvernig líður ykkur þegar þið leggist í rúm með hreinum sængurfötum? Hver skiptir á sængurfötunum þínum? Getið þið tekið dæmi um hvenær maður getur notið þagnarinnar eftir mikinn hávaða? Hvað finnst ykkur þægilegt?

Verkefni:

Að sannfæra - Paravinna. Nemendur velja sér eitthvað sem þeim þykir þægilegt og eiga að reyna að sannfæra hvor annan um hvort sé þægilegra af því tvennu.

Að senda tilfinningu - Nemendur standa í röð, sá aftasti ákveður einhverja tilfinningu úr ljóðinu sem hann sýnir þeim sem stendur fyrir framan hann með látbragði og þannig gengur þessi tilfinning áfram röðina alveg til síðasta manns.

Ljóðabolti - Nemendur sitja í hring. Ljóð er samið með því að kasta ímynduðum bolta á milli. Hver nemandi segir eina setningu um eitthvað sem honum þykir þægilegt en allar setningarnar verða að byrja á orðinu „að“. Kennarinn skrifar ljóðið niður og les það upp í lokin.

Leyndarmál

Má ég segja þér

smá leyndarmál um mömmu?

Hún á von á sér

núna á vormánuðum.

Ég verð ekki lengur ein.

Umræðuspurningar:

Hvað þýðir að eiga von á sér? Hvað eru vormánuðir? Hvernig líður Ólöfu með að eignast lítið systkini? Er hún sáttt eða ósátt? Af hverju? Af hverju finnst henni hún ekki verða lengur ein? Eigið þið lítil systkini? Hvernig leið ykkur þegar þið vissuð að mamma ykkar ætti von á barni? Eigið þið eldri systkini? Hvernig haldið þið að þeim hafi liðið þegar þau vissu að þau væru að fara að eignast yngra systkini?

Verkefni:

Spuni - Hópavinna. Hóparnir fá viðfangsefni sem þeir spinna út frá. Viðfangsefnið gæti t.d. verið þetta: Hvernig bregst Ólöf við þegar hún fær fréttir af því að hún sé búin að eignast lítið systkini? Hóparnir undirbúa stutta leikþætti sem þeir sýna samnemendum sínum.

Viðtal - Paravinna. Nemendur skiptast á að taka viðtöl hver við annan. Þeir geta verið í hlutverki Ólafar, mömmunnar, pabbans eða ófædda barnsins.

Aukaverkefni - Hægt er að túlka ljóðið á fleiri en einn veg. Ólöf gæti verið glöð með nýja systkinið sitt eða leið yfir því að vera ekki lengur einkabarn foreldra sinna. Nemendur gætu því lesið ljóðið með mismunandi tilfinningu.

Til kennarans: Ljóðið er samið eftir ljóðformi sem kallast tanka. Tanka er 700 ára gamall bragarháttur ættaður frá Japan. Hægt væri að viða að sér upplýsingum um þetta ljóðform og kynna fyrir nemendum.

Afmælisveisla

Ég nenni ekki að eldast. Það er annað og fleira sem mig langar til að gera.

Barn. Að vera barn er betra en að vera eldri. En í dag hafa mamma og pabbi boðið gestum til að halda upp á að ég sé orðin eldri. Synd. Vilja þau ekki lengur að ég sé litla barnið þeirra, sem hlær að aulabröndurum og fer að sofa áður en tíufréttir byrja?

Svo er afmælistakan bara ferköntuð í ár. Ekki eins og kanína, bangsi eða kisa í laginu.

Og kertin? Það sést varla í kökuna fyrir afmælistertum. Ég vona bara að föðursystir mín geri ekki of mikið mál út af aldri mínum. Hún á tvo litla og ósiðaða drengi sem eru aldrei til friðs. Ég mun ekki leyfa þeim að fara inn í herbergið mitt því þar eru öll verðmætu barnaleikföngin mín.

Umræðuspurningar:

Hvernig líður Ólöfu? Af hverju? Hefur ykkur einhvern tíma liðið eins og Ólöfu? Hvenær? En hvernig líður mömmu og pabba? Hvernig persóna er föðursystir Ólafar? En drengirnir hennar tveir?

Verkefni:

Formleg athöfn - Nemandi eða kennari leikur Ólöfu í afmælisveislunni. Hinir nemendurnir standa í röð fyrir framan hana og gefa henni afmælisgjafir með látbragði, eina í einu. Þeir segja af hverju þeir völdu einmitt þessa gjöf handa Ólöfu og reyna að gleðja hana og fá hana til að sætta sig við að vera orðin eldri.

Samviskugöng - Nemendur mynda tvær raðir sem standa andspænis hvor annarri. Nemandi eða kennari leikur Ólöfu og gengur á milli raðanna og stoppar hjá hverjum og einum. Önnur röðin reynir að sannfæra Ólöfu um að betra sé að vera barn og halda í æskuna. Hin röðin reynir að sannfæra hana um kosti þess að eldast.

Til kennarans: Þetta ljóð er prósaljóð sem er stuttur ljóðrænn texti í óbundnu máli.

Nótt

Þegar syrta tekur

fara hugsanir á stjá.

Þá er erfitt að festa svefn

því allt verður áhugavert og skrítið.

En þegar ég í draumheima svíf

geta hundar gert við bíla

og mýs stjórnað kór.

Sultukrukkur hafa nef og munn

en blómapottar hendur.

Bílar syngja ástarljóð

og ...

Sólarupprás.

Umræðuspurningar:

Um hvað fjallar þetta ljóð? Hvað þýða orðin „þegar syrta tekur“? Getið þið tengt ljóðið við ykkar eigin reynslu? Um hvað hugsist þið á kvöldin áður en þið farið að sofa? Munið þið hvað ykkur dreymdi í nótt? Hvað viljum við vita meira um ljóðið? Að hverju myndum við spyrja ljóðahöfundinn?

Verkefni:

Skuggaleikhús - Hópavinna. Nemendur semja og útbúa skuggaleikhús út frá ljóðinu. Þeir geta túlkað ljóðið eins og það er, bætt við það eða tekið fyrir sína eigin drauma. Kennarinn útvegar myndvarpa, pappír, glærur, lím, skæri og allan þann efnivið sem gæti þurft við gerð skuggaleikhúss. Sterku ljósi er varpað á hvítt tjald með myndvarpanum og nemendur fönðra fígúrunum og annað sem tengist ljóðinu. Skugganum af fígúrunum er loks varpað á tjaldið, annað hvort með því að leggja þær á myndvarpann eða halda nálægt tjaldinu.

Eyðsluklær

Hættið nú

að kaupa og kaupa

og kaupa og kaupa

og græðgi í ykkur staupa.

Með því

að eyða og eyða

og eyða og eyða

þið hamingju munið deyða.

Á eftir hófsemi

skulið hlaupa og hlaupa

og hlaupa og hlaupa.

Ekki leggja upp laupa.

Umræðuspurningar:

Hvað þýðir þetta ljóð? Hvaða boðskap er Ólöf að reyna að tjá? Við hverja er hún að tala? Hvað þýðir orðið eyðslukló? Hvað þýðir hófsemi? Hvað þýðir að leggja upp laupa? Af hverju koma orðin kaupa, eyða og hlaupa svona oft fyrir í ljóðinu? Eru þið sammála ljóðinu? Hvaða þrjár myndlíkingar koma fram í ljóðinu?

Verkefni:

Slúðurhringur - Nemendur sitja í hring og leika eyðsluklær. Þeir slúðra um eitt og annað, gæti verið um einhverja í hópnum. Kennarinn gengur hringinn í kring um hópinn og snertir einn og einn nemanda í einu, með svolitlu millibili. Þegar nemandi er snertur breytist hann í hófsama manneskju sem slúðrar bara um nægjusemi og skynsemi.

Kastljós - Tveir nemendur í hlutverki græðgi og hófsemdar eru settir saman í kastljós. Hinir nemendurnir mega spyrja þá alls kyns spurninga, eins og hvernig þeim líði og hvað þeir séu að hugsa. Hægt er að láta nemendur skiptast á að vera í kastljósinu og einnig er hægt að finna önnur hlutverk. Það gætu t.d. verið Ólöf og báðir foreldrar hennar. Foreldrarnir gætu hafa verið að fara ósparlega með peningana sína og Ólöfu finnst það ekki nógu skynsamlegt.

Sjálfstæði

Ekki skaltu hræðast þótt ég hراسي,
þá hrukkur sé á enni þér.

Ég lifa vil og leika mér
og losna undan þínu árans þrasi.

Þú mátt vita' að vilji minn er sterkur
og vandasamt að buga mig.

Það er svo erfitt fyrir þig,
ég veit það er þinn stærsti höfuðverkur.

Frelsið ljúfa lofa ég og dáí,
en ljóta vitleysan í þér
er til þess að ég kökk í hálsinn fáí.

Ásetningur þinn er oftast góður
og vita skaltu fyrir víst
að viskan frá þér er minn stærsti sjóður.

Umræðuspurningar:

Við hvern er Ólöf að tala í þessu ljóði?
Hvernig líður henni? Hvað er hún að
meina? Hvernig líður þeim sem hún er að
tala við? Hvað ætli valdi því að Ólöfu líður
svona? Hvað þýðir orðið ásetningur?

Verkefni:

Innri raddir - Fjórir nemendur eru fengnir
til að koma fram. Tveir sitja á stólum
andspænis hvor öðrum og hinir tveir
standa fyrir aftan þá. Þeir sem sitja leika
Ólöfu og pabba hennar en þeir sem standa
fyrir aftan eru í hlutverki hugsanna þeirra.
Umræðuefni þeirra á að vera að Ólöf vill fá
meira frelsi en pabbi hennar er hræddur
um hana. Þau tala saman en einnig fáum
við að heyra hugsanir þeirra.

Skrifað í hlutverki - Nemendur setja sig í
spor Ólafar eða pabba hennar og skrifa
dagbók, bréf eða skilaboð í hlutverki.

Til kennarans: Þetta ljóð er sonnetta.

*Sonnetta er bragarháttur sem kom fyrst
fram á 13. öld. Til eru fleiri en eitt afbrigði
af sonnettu. Ljóðið er samið með föður
Ólafar í huga. Henni finnst hann of
verndandi og strangur.*

Vorboði

Mamma:

Kallaðu á fuglana með vorópinu þínu,
þeir gætu þá vakið maísólina
sem gæti endurlífgað visnaða grund.
Ég þrái vorið.

Ólöf:

Ef ég geri það
má ég þá fara út
að leika eftir kvöldmat?

Umræðuspurningar:

Af hverju heitir ljóðið Vorboði? Hvað er voróp? Hvað er maísól? Munið þið eftir öðru ljóði þar sem orðið maísól kemur fyrir? Hvað þýðir visnuð grund? Hvernig líður mömmunni? En Ólöfu? Farið þið stundum út að leika ykkur eftir kvöldmat? Hvaða útileikir eru skemmtilegastir?

Verkefni:

Stuttmynd/myndasaga - Hópavinna. Nemendur fá að taka upp stuttmynd sem á að fjalla um vorið. Þeir byrja á því að skrifa handrit og ákveða hvert atriði fyrir sig. Að undirbúningi loknum fá þeir myndbandsupptökuvél, taka upp stuttmyndina og klippa hana í tölvu með hjálp kennarans. Ef myndbandsupptökuvélar eru ekki tiltækar væri hægt að gera myndasögu í staðinn og nota til þess venjulegar myndavélar. Myndirnar sem nemendur taka eru límdar í röð á stóran pappa svo útkoman verði eins og myndasaga.

Lokaorð

Ljóð og leiklist eru tvö tjáningarform sem skemmtilegt er að blanda saman og tilvalið að gera í ljóðakennslu. Í þessum kennsluleiðbeiningum er áhersla lögð á að sköpun nemenda fái að njóta sín en einnig að þeir fái tækifæri til að setja sig í spor annarra. Með því að fara í hlutverk geta nemendur horft á ljóðin frá öðru sjónarhorni, t.d. sjónarhorni Ólafar. Í ljóðunum koma persónueinkenni Ólafar fram og þau geta nemendur skilgreint og rætt um. Einnig geta þeir rætt hegðun hennar, hugsanir og líðan og í kjölfarið vitað betur hvernig túlka megi t.d. viðbrögð hennar við spurningum.

Þetta verkefni er hugsað sem innblástur og hvatning til þess að nota aðferðir leiklistar við kennslu.